

نقش مشاوره در آموزش و پرورش

رضا سواری سونکی (نویسنده مسئول)^۱، فرشاد بهارلویی^۲

^۱ شهید آیت نجف آباد، کوهپایه rdaswary0@gmail.com

^۲ شهید آیت نجف آباد، نجف آباد farshadbaharlouei@yahoo.com

چکیده

در مقاله حاضر پس از ذکر مقدمه ای چند د ر قسمت تجزیه و تحلیل مطالب به ترتیب به فایده و اهمیت مشاوره، تاریخچه ی راهنمایی و مشاوره، تعاریف راهنمایی و مشاوره، اهداف مشاوره و راهنمایی، ضرورت مشاوره در مدارس، مشاوره و راهنمایی در نظام آموزش و پرورش، نقش مشاور در مدارس، امور تحصیلی، تأمین بهداشت روانی، دانش آموزان و مهم ترین وظایف کادر آموزشی در برابر برنامه مشاوره و راهنمایی پرداخته شده است. از طریق مشاوره و راهنمایی فرد نه تنها وضع فعلی خود را درک می کند، بلکه از آنچه که به صورت آن در خواهد آمد نیز آگاه می شود. راجرز معتقد است که هدف بیشتر مشاغل یاری دهنده که شامل مشاوره و راهنمایی نیز می شود، افزایش رشد شخصی و روانی فرد در مسیر رشد اجتماعی است.

واژه های کلیدی

مشاوره ؛ آموزش و پرورش ؛ دانش آموزان ؛ تاثیر ؛ مدارس.

Abstract

In the present article, after mentioning an introduction to several types of content analysis, respectively, the usefulness and importance of counseling, history of guidance and counseling, definitions of guidance and counseling, goals of counseling and guidance, necessity of counseling in schools, counseling and guidance in education system, role Counselor in schools, education, mental health, students and the most important duties of the teaching staff are addressed in the counseling and guidance program. Through counseling and guidance, the person not only understands his or her current situation, but also becomes aware of what will come of it. It is the path of social growth

۱. متن مقاله

اضطراب ، افسردگی ، سوء مصرف مواد مخدر ، رفتارهای نابهنجار ، مشکلات تحصیلی ، گرایش ارتباط با جنس مخالف از عمده ترین مشکلات روانی اجتماعی دانش آموزان است ، اهداف آموزش و پرورش زمانی تحقق خواهند یافت که برنامه ها و محتوای آموزشی با توجه به نیازها و امکانات دانش آموزان تهیه و اجرا گردند. از طریق « خدمات راهنمایی و مشاوره » می توان تواناییها و نیز محدودیت های دانش آموزان را شناخت و از امکانات موجود حداکثر استفاده را به عمل آورد. مشاور تحصیلی با شناخت دانش آموزان در زمینه های گوناگون می تواند آنان را به رشته های تحصیلی مناسب راهنمایی کند و آنان را در حل مشکلات یاری دهد. گرچه آشنایی معلم با فنون راهنمایی تدریس و عملکرد او را مؤثر و پربار می سازد، ولی معلم به تنهایی نه می تواند و نه فرصت دارد به تمام مسائل و مشکلات روانی و خانوادگی و تحصیلی دانش آموزان رسیدگی کند و برای هر کدام راه حل ارائه دهد. از این رو، مشاور تحصیلی با همکاری معلم و خانواده و مسئولان مدرسه می تواند دانش آموزان را در جهت رفع مشکلات تحصیلی و خانوادگی و روانی و تأمین ثبات عاطفی یاری دهد و نهایتاً نیل به اهداف آموزش و پرورش را ممکن سازد. [۱]

بهره گیری از خدمات راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش یک ضرورت اجتناب ناپذیر است. آموزش و پرورش می خواهد زمینه ای را فراهم کند تا تمام استعداد های انسانی که به طور بالقوه در وجود انسان نهفته است به بالفعل تبدیل کند و زمانی به این هدفها در تحقیق خواهیم رسید که دانش آموزان از نظر جسمی و روانی و اخلاقی برای انجام این فعالیتها آمادگی داشته و در حین مشکل که یادگیری او را مختل می سازد که نه معلم فرصت و نه دانش آموز به تنهایی قادر به حل آن مشکل نمی باشد . تنها فردی که می تواند از طریق اصولی اطلاعات معتبر در اختیار دانش آموزان قرار دهد تا مشکلات آنها را کاهش دهد مشاور می باشد.

بحث و بررسی

در بین ممالک صنعتی، امریکای شمالی نخستین کشوری است که در آن مراکز ویژه راهنمایی و مشاوره تأسیس شده و از میان افرادی که نخستین بار به ایجاد مرکز راهنمایی در آن سرزمین اقدام کرده اند باید از فرانک پاستور نام برد که در سال ۱۹۰۸ اولین مرکز راهنمایی را که در حقیقت مرکز راهنمایی حرفه ای بود در شهر بوستن تأسیس کرد. سال ۱۳۳۲ را می توان مبدأ شروع راهنمایی به معنی خاص آن در کشور خود بدانیم در سال ۱۳۳۴ در اداره مطالعات و برنامه ها دایره ای بنام دایره تحقیقات روانشناسی بوجود آمد که به تهیه برخی تستهای هوش و سنجشهای روانی مبادرت کرد و سرانجام کنگره های منعقد در تابستانهای ۳۷ و ۳۸ راهنمایی در مدارس را امری ضروری تشخیص داده و مرکز راهنمایی در اداره کل تعلیمات متوسطه به وجود آمد. در سال ۱۳۴۷ اداره کل آموزش راهنمایی تحصیلی در وزارت آموزش و پرورش تأسیس گردید و در سال ۵۹ طی بخشنامه ای برنامه راهنمایی و مراکز مشاوره و راهنمایی تعطیل گردید. از ابتدای سال ۶۷ ضرورت وجود مشاورین در مدارس احساس شد و مجدداً این رشته شروع به جذب دانشجو نمود. [۵]

پس از پیروزی انقلاب اسلامی برای راهنمایی با توجه به اهداف جدید مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت و نتیجه آن سیستم معلم - مشاور بود که هم به تدریس و هم به مشاوره می پرداختند. پس از مدتی برای تهیه هدفهای هماهنگ با اهداف انقلاب برنامه راهنمایی و مراکز مشاوره حذف و تعطیل گردید و به جای آن طرح مربیان پرورشی با عنوان متولیان انقلاب در مدارس طرح ریزی و اجرا شد. این طرح به تدریج مسئولان را متوجه نیاز به مشاوره و راهنمایی در مدارس نمود. تا اینکه ۱۳۶۴ هسته های مشاوره و راهنمایی مجدداً در مناطق آموزش و پرورش تأسیس گردید. در حال حاضر برنامه های مشاوره ای مدارس به سمت تخصصی شدن و خدمات مشاوره ای سوق داده شده است و طرحهایی چون طرح احیا نقش مشاوره ای معلمان در حال اجرا است. [۴]

یکی از جدیدترین تعاریف مشاوره عبارتی است که در سال ۱۹۶۵ توسط کرومبولتز بیان شده است. اومی گوید: مشاوره از تمامی فعالیتهای اخلاقی تشکیل یافته است که در آن مشاور متعهد، تلاش می کند تا به مراجع کمک کند تا به آن دسته از رفتارهایی بپردازد که بتواند به حل مشکلات و مسائل اومنجر شوند. اما جامع ترین تعریف مشاوره توسط بورکس و استفلر بیان شده است. به گونه ای که تقریباً به همه جنبه های کار یک مشاور در فرایند مشاوره اشاره نموده اند. «مشاوره به رابطه حرفه ای بین یک مشاور آموزش دیده و مراجع دلالت دارد. این رابطه معمولاً میان دو نفر است. اگر چه بعضی مواقع مشاوره با بیش از دو نفر صورت می گیرد. این رابطه برای کمک کردن به مراجعان جهت درک و روشن کردن نظرات آنان در مورد محیط زندگی خود و یاد دادن راه رسیدن به اهداف انتخاب شده فردی از طریق انتخاب راههای سنجیده و با معنای فردی و حل مشکلات هیجانی ومیان فردی برگزار می شود.»

مطالعه ی نظام های آموزشی جهان نشان می دهد که از خدمات راهنمایی و مشاوره به عنوان تسهیل کننده ی فرایند تعلیم و تربیت در دوره های مختلف تحصیلی به شکل مطلوب سود برده اند. برای راهنمایی تعاریف گوناگونی بیان شده است که ضمن برخورداری از تنوع، از وجوه مشترکی نیز بهره مند هستند. برای رعایت اختصار و پرهیز از اطاله کلام تنها به یکی از آن تعاریف بسنده می کنیم: راهنمایی کوششی است انسانی، برای ایجاد حداکثر توافق ممکن بین خصوصیات فرد مورد راهنمایی و مقتضیات فعالیتی (تحصیلی یا حرفه ای) که بدان مشغول خواهد شد. [۱]

راهنمایی کودکان ونوجوانان وبزرگسالان یک فراگرد بسیار مهم و استثنایی در حل مشکلات و معضلات این طبقات سنی می باشد. ضرورت مشاوره و راهنمایی قبل از هر چیز دیگر، در رابطه با حرفه و شغل و مخصوصاً در نظام جدید آموزش و پرورش مطرح می باشد. چگونگی تجدید نظر و تغییر یک برنامه تربیتی مفیدوسازنده و خلاق به عنوان یک اصل مسلم در جهت توسعه و پیشرفت فرهنگ وتمدن آشکار شده است. پیدایش انقلاب صنعتی در اروپا وانقلاب در تکنولوژی و فرستادن اقمار مصنوعی به فضا، نیاز مراکز صنعتی به نیروهای ماهری که حداکثر کارایی و بازدهی را داشته باشند، همه وهمه تغییر و تحول را در نظام آموزشی کشورها ضروری ساخته است.

نشتمین کنفرانس ملی علوم انسانی و آموزش و پرورش با محوریت توسعه پایدار

6th National Conference on
Humanities and Education With a focus on sustainable development
www.mpconf.ir

اینکه چرا باید برنامه های آموزش و پرورش تغییر و تحول یابند، و همچنین عوامل پیدایش راهنمایی در آموزش و پرورش مربوط به علی است که مهمترین آنها افزایش بی رویه جمعیت به ویژه جمعیت جوان کشورها و افزایش دانش آموزان و عدم تعادل در توزیع دانش آموزان در رشته ها و شاخه های تحصیلی، ضرورت برقراری تعادل بین بازار کار و تربیت نیروی انسانی و افت تحصیلی می باشند. آیا با اضافه کردن چند درس یا ادغام نمودن دو یا چند ماده درسی و یا تغییر نام بعضی از مواد درسی می توان گفت که تغییر به وجود آمده است؟ پاسخ این سؤال منفی است. باید خاطر نشان ساخت که هرگونه اصلاح و تجدید نظر و یا تغییرات اساسی می باید از جمیع جهات مورد توجه قرار گیرد و نیز باید مشکلات آن را پیش بینی کرده، راههای رسیدن به این هدفها را جستجو نموده و جهت اساسی آن را روشن ساخت.

با توجه به همین نکات است که اهمیت و ضرورت مشاوره و راهنمایی به عنوان یک اصل مهم در جریان تعلیم و تربیت آشکار می گردد. مدرسه به عنوان یک نهاد اجتماعی باید متناسب با احتیاجات فردی و مقتضیات جامعه باشد. چون جوامع پیوسته در اثر عوامل مختلف (نظیر جنگ و نزاع، بیماری، عوامل طبیعی، انقلاب و غیره) تغییر می یابند، مدرسه هم به عنوان یک نهاد اجتماعی باید متناسب با تغییرات جامعه تحول یابد. مدارس باید با تحولات فرهنگی، علمی و اجتماعی هماهنگ و همگام باشند و برای پیشرفت در این زمینه ها، متغیر و متحول گردند.

دانش آموزانی وجود دارند که از نظر هوشی در حد طبیعی و ظرفیت لازم برای یادگیری را دارند، اما انگیزه ای برای درس خواندن ندارند. در مورد اینگونه دانش آموزان که تعدادشان نیز کم نیست مشاور باید علت تنبلی را جستجو و برای درس خواندن آنها ایجاد انگیزه کند. تشویق کردن به نحوه های مختلف، ایجاد زمینه های موفقیت برای دانش آموز، او را به هنگام تأیید کردن و در مجموع به کار بردن انگیزه های طبیعی می تواند کار ساز باشد. مشاوران با همکاری سایر عوامل آموزشی و پرورشی می توانند درسه سطح پیشگیری اولیه، ثانویه و ثالث اقدام به فعالیت نمایند. مدرسه مکان مناسبی برای اجرای برنامه های پیشگیری از مشکلات روانی و عاطفی است و بخش مهمی از رسالت مدرسه به آموزش سازگاری عاطفی فرد در زندگی اختصاص دارد. لذا مدرسه بهترین فضا و فرصت برای آموزش ترویج شیوه های سازگاری صحیح در زندگی فردی و اجتماعی است. مشاوران در بعد پیگیری اولیه با آموزش مهارت های زندگی و ارائه خدمات راهنمایی، مشاوره و اطلاع رسانی در زمینه های تربیتی، تحصیلی و شغلی و تسهیل روند ارضای نیازهای اساسی دانش آموزان، از جمله شکوفایی استعدادها و توانمندیها احساس خود ارزشمندی و اعتماد به نفس، خود شناسی و ارتقای سلامت روانی آنان نقش مؤثری را ایفا می کند. اینگونه خدمات از طریق تدریس درس مهارت های زندگی در قالب ساعت پرورشی، اجرای آموخته ها و انجام فرایند هدایت تحصیلی و اطلاع رسانی شغلی و آموزش فرایند برنامه ریزی تحصیلی و طرح ریزی شغلی در فرصتهای مناسب اجرا می شود. [۱۰]

تفکیک و مرز بندی دقیق بین راهنمایی و مشاوره ی تحصیلی با سایر ابعاد راهنمایی و مشاوره از جمله راهنمایی و مشاوره تربیتی، شغلی و حرفه ای اصولی و منطقی نیست. مشکلات دانش آموزان، زنجیره ای از عوامل فردی و اجتماعی است که نیازمند دیدی جامع نگرو نظام

مند به استعدادها و تواناییها و علائق، شخصیت، ساختار و وضعیت خانواده و سایر متغیرهای محیطی است. مشاور مدرسه با آگاهی از ارتباط تنگاتنگ مشکلات تحصیلی با زمینه های روانی - اجتماعی دانش آموزان، با استفاده از متون و روشهای راهنمایی و مشاوره از طریق شیوه های مختلف فردی، گروهی و خانوادگی به دانش آموزان کمک می کند تا با بررسی های همه جانبه مشکل بتوانند راه حل یا راه حل های مناسب را انتخاب و برای اجرای آنها برنامه ریزی نمایند و در نهایت عملکرد دانش آموزان در ابعاد مختلف بهبود یابد.

یکی از روشهای مشخص کردن نقش مشاوران این است که ببینیم شاگردان، معلمان، مدیران و والدین (یعنی گروهی که مشاوران به آنها خدمت می کنند) آنها را چگونه درک می کنند. پیدا کردن آگاهی در این مورد، چگونگی پذیرش مشاوران را از طرف این افراد مشخص می سازد.

تحقیقاتی که راجردر زمینه فوق به عمل آمده، معلوم کرده است که بیشتر دانش آموزان معتقدند که برنامه راهنمایی روی هم رفته با ارزش می باشد، اما باید خاطر نشان ساخت که دانش آموزان مورد مشاوره راجرز، جز در مورد انتخاب حرفه ورشته تحصیلی در بقیه موارد، برنامه راهنمایی را منبعی یاری دهنده تلقی نمی کنند شاید یکی از علل این موضوع عدم پذیرش مشاوران از جانب شاگردان و نبودن تفاهم میان آنها باشد. [۷]

در رابطه با عقاید معلمان نسبت به مشاوران، باید گفت که «پیرسون» مطالب زیر را یک انگیزه احتمالی عقاید خصمانه درباره مشاوران می داند. برای معلم قبول این که در مدرسه به وجود متخصصان روابط انسانی نیاز هست، مشکل می باشد. زیرا اعتراف به ضرورت وجود این گونه متخصصان، مستلزم این است که معلمان را محدود سازد و این همان چیزی است که معلمان نمی خواهند با آن روبه رو گردند. [۴]

مدیران هم نسبت به ضرورت وجود مشاوران در مدرسه، عقاید مخالفی دارند. در مقاله ای از یک مدیر مدرسه که در مجله «لوک» نقل گردیده است، کار مشاوران را در مدرسه مربوط به مسئله شاگردانی که مدرسه را ترک می کنند، دارای کمترین ارزش می داند و معتقد بود که مشاوران از لحاظ آمادگی و خصوصیات شخصی در درجه دوم اهمیت قرار دارند. این مطلب توسط کاریکاتوری که به وسیله مدیر مذکور رسم شده بود، نمایان گردید این کاریکاتور روشن می ساخت که مشاوران در هر سطحی که مورد ارزیابی قرار گیرند، افرادی غیر مؤثر می باشند. نتایج تحقیقات دیگر مربوط به قبول مشاوران از طرف اکثریت مدیران، نشان می دهد که آنها، مشاوران را افرادی همه کاره می دانند. با اینکه نظریات ذکر شده ظاهراً با هم مرتبط نیستند اما در واقع رابطه نزدیکی میان آنها وجود دارد. در نظر گرفتن کار مشاور از لحاظ معیار اداری (برای مثال کارایی) مخصوصاً با توجه به انتظارات نابجای مدیران، صحیح به نظر نمی رسد. اختصاص دادن وظیفه ای به یک فرد و توقع اینکه آن فرد همه کاره باشد، نشانگر این است که مدیران جریان واقعی کار را مخفی نگه می دارند و بدون تردید اگر فردی را برای انجام کاری استخدام کنند و بعداً وظیفه دیگری به او محول کنند، او نمی تواند وظیفه اصلی خود را به خوبی انجام دهد. اما عقاید والدین درباره مشاوران دارای اهمیت خاصی می باشد. [۷]

دانش آموزشی از سلامت روانی برخوردار هستند که اولاً خود را فردی ارزشمند و قابل احترام بدانند و به تواناییهای خود اطمینان داشته باشند. ثانیاً بتوانند بدون دغدغه خاطر و ناراحتی با واقعیات زندگی مواجه شوند و کل وجودشان را همانگونه که هست بشناسند و بپذیرند، ثالثاً با آرامش خاطر و احساس امنیت و با شوق و امید زندگی کنند. دانش آموزی که با بحران و مشکل روانی مواجه است توانایی ایستادگی در برابر فشارهای وارده را ندارد و در حل مشکلات به طور منطقی و سنجیده عاجز است و تعادل روانی بهم خورده ای دارد. چنین دانش آموزی جهت حل مشکل و برقراری تعادل به مشاوره نیاز دارد. مشاورین از عوامل مؤثر تأمین بهداشت روانی دانش آموزان در مدارس می باشند. استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش، در نهایت به تأمین بهداشت روانی دانش آموزان منجر می شود. در بهداشت روانیاف بهتر زیستن و سلامت فکر و بهبود روابط اجتماعی ضرورت دارد. هدف اصلی بهداشت روانی تأمین سلامت فکر و روان و سالم سازی محیط فردی و اجتماعی است. مشاور بی آنکه کسی را به دوش بکشد یا به پیش و پس براند چشم انداز تازه ای را به ماجراهای ذهنی او می گشاید. چشم انداز و نگاهی که به آدمی مجال زیستن می دهد و فرصتی فراهم می کند تا فرد خودش را در ذهنش بازسازی کند و قدرتی را در اختیار فرد می گذارد تا با بهره گیری از آن نوع جدیدی از حضور را در پهنه ی روابط بین فردی تجربه کند. افزون بر این، مشاور وظیفه نظارت بر خویش را نیز بر دوش می کشد. [5]

جایگاه مشاوره در سند تحول بنیادین

سند تحول بنیادین به مثابه قانون اساسی آموزش و پرورش تکالیف حال و مسیر آینده نظام تعلیم و تربیت کشور را مشخص کرده است. سند تحول بنیادین، جایگاه رفیع و قابل اتکایی برای مشاوران مدارس و نظام راهنمایی و مشاوره قائل شده و ترسیم نموده است. این سند دارای ۱۳۱ راهکار، بر این اساس است. [۱۳]

مفهوم راهنمایی و هدایت

راهنمایی که معنی لغوی آن هدایت، ارشاد و اداره کردن است، مفهوم گسترده ای دارد که پند و اندرز، مطالعه کتاب یا مقاله و گوش کردن به سخنرانی و ... را شامل می شود. راهنمایی به عنوان یک نظام علمی، طراحی شده است تا موجبات رشد و پرورش حداکثر استعداد های افراد را از طریق همیاری و مشارکت گسترده عوامل مؤثر مدرسه با نوجوانان در زمینه انتخابها، تصمیم سازیها و سازگاری های فراهم سازد تا هر یک از دانش آموزان به سمت بالندگی رهنمون شوند (هویت¹⁰، ۱۹۹۳ به نقل از فولادی، ۱۳۸۸). در راهنمایی و مشاوره، حق انتخاب با مراجع (دانش آموز) است. مشاور به کمک دانش آموز (و سایر عوامل مؤثر) اطلاعات لازم را جمع آوری، تجزیه و تحلیل می کند. حال، دانش آموز با آگاهی و توجه به اهداف و اولویت های خویش تصمیم می گیرد و طبیعتاً مسئولیت این انتخاب را نیز می پذیرد. واژه «هدایت» جنبه رهنمودی¹¹ و مستقیم¹² دارد و نتیجه گراست. می توان گفت خاستگاه آن، دین است و انواع و اقسامی (تکوینی و تشریحی)¹³ دارد.¹⁴ به نظر می رسد بر اساس فلسفه تربیتی، اجتماعی و سیاسی اسلام، حاکمیت (دولت) متولی کمال فرد و جامعه است. از این رو، هدایت تحصیلی را باید برنامه ای جامع دانست که نقش هدایتگری آن منوط به همکاری بین بخشی است و حیطة عمل آن فراتر از

یک وزارت خانه و دستگاه است. عدم توجه به این مفهوم، اثربخشی آن را ابر می سازد؛ به عبارت دیگر، راهنمایی تحصیلی بخشی از فرایند و خدمات مشاوره‌ای (نظام راهنمایی و مشاوره) به دانش‌آموزان است تا در نتیجه این خدمت، آنان با شناخت استعدادها، علایق، توانایی‌ها، ویژگی‌های شخصیتی، رشته‌ها و شاخه‌های تحصیلی مختلف، مسیر زندگی تحصیلی و شغلی خود را برگزینند و در نهایت، دانش‌آموزان طی فرایندی مشخص، به شاخه و رشته خاصی هدایت می‌شوند.

پیامد اصولی مشاوره و راهنمایی تحصیلی باید به انتخاب آگاهانه و مسئولانه رشته تحصیلی منجر شود. راهنمایی (و هدایت) تحصیلی مرحله یا فعالیتی محدود و مقطعی نیست بلکه فرایندی است که با طرح‌ریزی قبلی و مشارکت تعاملی دانش‌آموزان، معلمان، والدین، رسانه‌ها و حمایت سازمان‌های ذی‌ربط صورت می‌گیرد. اگر حمایت سازمان‌های ذی‌ربط (که سیاست‌ها و مسیر اجتماعی، شغلی و دنیای کار را تعیین می‌کنند) نادیده گرفته شود، نظام راهنمایی و مشاوره کشور اثربخشی و کارآمدی لازم را نخواهد داشت.

اصولاً مشاوران در مدارس، رهبران تحول و اصلاحات آموزشی و پرورشی‌اند. رهبری نیازمند تعهد بلندمدت و چشم‌اندازی وسیع از آینده است. چون از مشاوران مدارس انتظار رهبری برنامه وجود دارد، درک زمینه‌های رهبری مشاوره مدرسه مهم و اساسی است (دلارهد؛ گیبسون؛ ساگیناک¹⁵، ۲۰۰۸). (انجمن مشاوران مدارس آمریکا (ASCA) اهمیت رهبری را برجسته کرده و آن را در ردیف موضوعاتی قرار می‌دهد که توصیف‌گر زمینه کاری مشاوران مدارس در مدل ملی (ASCA (2005) است. براساس نوآوری مشاوره مدرسه در تضمین تعلیم و تربیت (۲۰۰۷)، رهبری اثربخش مشاوران مدارس هنگامی که «با معلمان، مدیران و سایر کارکنان مدرسه کار کنند، بسیار مهم است و موجب این اطمینان می‌شود که برای تأمین موفقیت دانش‌آموزان، ساختارها، سیاست‌ها و شیوه‌های مدارس به درستی طراحی شده‌اند.» فعالیت‌های رهبری مشاوران شامل تسهیل روابط، ایجاد اعتماد، بهبود ارتباطات، و در نهایت، بازتنظیم توجه متخصصان آموزش و پرورش، والدین و جامعه به چالش‌های موجود در خدمات یاورانه به همه دانش‌آموزان برای تبدیل شدن آنان به یادگیرندگانی مادام‌العمر و شهروندانی مولد و موفق، می‌شود.

با توجه به آنچه گذشت، نظام راهنمایی و مشاوره به شدت متأثر از شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه است و مشاوران، به‌ویژه مشاوران مدارس، نقش بی‌بدیلی در کمک به حفظ و ارتقای سلامت روان دانش‌آموزان و اصلاح سبک زندگی و به‌طور کلی، نظام اجتماعی برعهده دارند. از این رو، در سند تحول بنیادین و اسناد تحولی آن در قالب برنامه راهنمایی و مشاوره، جایگاه رفیعی برای مشاوران در نظر گرفته شده است.

مشاوره مدرسه نیازمند بازنگری و اولویت‌بندی مجدد فعالیت‌های خود در قالب استانداردهای مشاوره است. ضرورت دارد هدایت تحصیلی با تأکید بر راهنمایی تحصیلی، به‌طور فرایندی و با استفاده از روش‌های کیفی، تعاملی و در قالب خدمات مشاوره‌ای یکپارچه در سه حیطه رشد تحصیلی، شخصی، اجتماعی و شغلی مورد توجه و راهبری قرار گیرد. تنظیم وقت و مدیریت مبتنی بر داده‌ها و اثربخشی برنامه‌ها و فعالیت‌های مشاوران مدارس موجب گسترش خدمات به تک‌تک دانش‌آموزان است. بقا و استمرار هر حرفه‌ای، به میزان اثربخشی،

نشتمین کنفرانس ملی علوم انسانی و آموزش و پرورش با محوریت توسعه پایدار

6th National Conference on
Humanities and Education With a focus on sustainable development
www.mpconf.ir

کارآمدی و تعهد اعضای آن بستگی دارد. سازمان مدیریت مشاوره کشور نیازمند برنامه‌ای خلاقانه، روزآمد با راهبردهای مختلف در میدان و گستره مدرسه، خانواده و اجتماع است. راهبری، انگیزش، توانمندسازی و رضایت شغلی مشاوران، همکاری درون و برون‌بخشی، حمایت‌ها، ابزارها و راهبردهای مختلف و کارآمد، مشاوره مدرسه را پویا و اثرگذارتر خواهد کرد و در نتیجه، مدرسه و دانش‌آموز در مسیر تحول، شاداب، مطمئن و ایمن‌تر به سوی رشد همه‌جانبه، حرکت خواهند کرد.

هر چند شواهد دهه گذشته حاکی از آن است که مشاوره روانشناختی، به تدریج، حرکت بطئی رو به رشدی را در کل جامعه و به ویژه در آموزش و پرورش داشته است، لیکن یافته‌های این مطالعه گویای نقایص و اشکالات متعددی است که مشاوره روانشناختی را در جایگاه قرار نمیدهد.

به نظر میرسد مشاوران به دلایل مختلف، هنوز از نقش مشاور و مشاوره آگاهی کافی ندارند. همین موضوع احتمالاً به عدم اعتماد به نفس آنان در کارشان دامن میزند. یافته‌های این مطالعه، نشانگر اعتماد به نفس ضعیف مشاوران شرکتکننده در گروه‌ها بود. شغل‌های قبلی برخی از مشاوران (مثلاً مربی امور تربیتی یا پرورشی) از جمله موانع شکل‌گیری درست حرفه مشاوره در مدارس است. در واقع، فردی که برای چند سال در یک حرفه کار کرده است، در موقعیت جدید نیز تمایل دارد که چون گذشته رفتار کند. این تمایل که تحت تأثیر «عادت»‌ها قرار دارد هنگامی مشکل‌زا میشود که رویکرد حرفه جدید با رویکرد حرفه قدیم کاملاً متفاوت باشد. چنین تمایلی در رفتار و رویکرد برخی از مشاوران که قبلاً مربی امور تربیتی یا پرورشی بوده‌اند، دیده می‌شود. [۴]

از مسایل دیگر در این زمینه، غیر حرفه‌ای عمل کردن مشاوران مدارس است. اگر تکنیک‌های مشاوره روانشناختی جای خود را به پند و اندرز و موعظه بدهند، هم از اثرمندی حرفه کاسته میشود و هم ارزش کار مشاور در دید مراجع افت می‌کند که به نوبه خود نگرش نامناسبی در محیط ایجاد میکند. چنانچه برای این موانع، نگرش مخدوش جامعه به مشاوره روانشناختی و مشاوران را بیفزاییم، تصویر روشن‌تری از این معضل خواهیم داشت. عملکرد برخی از رسانه‌های همگانی در ارائه نقش مشاور در برنامه‌های خود، به این نگرش غلط دامن زده است. نتایج این تحقیق نیز با محدودیت‌های خاص خود رو به رو بوده بدون آنکه بخواهیم نتایج را بیش از قابلیت خود تعمیم بدهیم، یافته‌های حاصل از این تلاش پژوهشی، دست کم میتواند سؤالاتی را مطرح و توجه برنامه‌ریزان را جلب کند. [3]

نتیجه گیری

وظایف راهنمایی و مشاوره به عهده ی معلمین و مدیرانی بود که برای این کار تربیت نشده بودند و امروز گرایش به این است که در مدارس یک نفر مشاور یا متخصص راهنمایی تربیت شده وجود داشته باشد. در گذشته منظور مدرسه فقط دادن تعلیمات و تنها چیزی که ارزشیابی می شد، تواناییها و عدم تواناییهای ذهنی کودک بود، و بر حسب تواناییهایی که داشت و یا به علت نداشتن استعداد های مورد نیاز به او توصیه می شد که فلان رشته را انتخاب کند و یا فلان دوره را انتخاب نکند، اما امروز پیشرفت همه جانبه ی کودک مورد نظر مدارس جدید می باشد و تنها به کسب مهارت های آموزشی و یادگیری های درسی اکتفا نمی شود بلکه هدف، رشد همه جانبه شخصیت کودک می باشد تا به جایگاه و مقام یک فرد بزرگسال کامل برخوردار از سلامت روان برسد. از جمله اموری که مورد توجه است، سازگاری های حرفه ای، اجتماعی و شخصیتی اوست، مفهوم تازه ی آموزش و پرورش عبارت است از سازگاری با موقعیت های زندگی و خدمات راهنمایی با هدف حمایت از مدارس و ایجاد تسهیلات لازم برای رسیدن به آن سازمان یافته است. نقش راهنمایی (مشاوره) در آموزش و پرورش مترادف با تعلیم و تربیت و آسان کننده جریان آن است. در واقع، امر هدایت راهنمایی تحصیلی می-تواند در جهت شناخت دانش آموز و محیط و استفاده بهینه از توانمندی های هر یک، متمرکز باشد. لذا ضرورت راهنمایی به موقع و توأم آگاهی و بصیرت، بویژه در دنیای کنونی و در کشورهای رو به توسعه-ای چون کشور ما، بیش از پیش حساس می-شود. بدین دلیل بررسی روند هدایت تحصیلی دانش آموزان در کشور و ارزیابی ملاک-های آن ضروری به نظر می-رسد. به طور کلی، افت تحصیلی موجود در مدرسه نداشتن علاقه لازم به رشته تحصیلی، ضرورت بررسی نقاط ضعف و قوت و شناخت تنگناها، از مواردی هستند که اهمیت بررسی هدایت تحصیلی را در مدرسه دو چندان می کند. [10] عمده-ترین هدف نظام آموزشی، هدایت تحصیلی دانش آموزان در مسیری است که با پیمودن آن، نیازهای جامعه از یک سو و نیازهای فردی دانش آموزان، از سوی دیگر برطرف می شوند. مسئولان وزارت آموزش و پرورش برای هماهنگ ساختن برنامه های آموزشی با ویژگی های شخص دانش آموزان و نیازها و مقتضیات جامعه، بخشی از فرآیند برنامه آموزشی را به هدایت تحصیلی اختصاص داده-اند و بر این باورند که از طریق اجرای طرح هدایت تحصیلی، می توان به راهنمای تحصیلی شایسته دست یافت و هدف مطلوب نظام آموزشی کنون را تحقق بخشید. وظیفه نهاد آموزش و پرورش، در آماده کردن دانش آموزانی که نیروی انسانی فردا تلقی می شوند، برای مواجهه و سازگاری با مقتضیات قرن بیست و یکم که از حساسیت ویژه ای برخوردار است بسیار حساس و سنگین است. اضطراب، افسردگی، سوء مصرف مواد مخدر، رفتارهای ناپهناجر، مشکلات تحصیلی، گرایش ارتباط با جنس مخالف از عمده ترین مشکلات روانی اجتماعی دانش آموزان است، به طوری که بیش از ۳۲ درصد دانش آموزان از نوعی مشکل اجتماعی روانی رنج می برند.

یکی از نهادهای اجتماعی، نهاد آموزش و پرورش است که مسیولیت مهمی در تربیت کودکان، نوجوانان و جوانان بر عهده دارد. نگاه گسترده به نقش آموزش و پرورش به عنوان عاملی موثر در فعلیت بخشیدن به امکانات بالقوه و ذاتی افراد، انتقال اندوخته ی تجارب

گذشتگان، ارایه ی ارزشهای مطلوب، افزایش معلومات و ایجاد مهارتهای لازم در افراد برای زندگی و بالاخره تسهیل مسیر حرکت وجودی آدمی به سوی کمال اهمیت این نهاد اجتماعی را بیش از پیش نشان میدهد. گسترش کمی آموزش و پرورش نشانگر گرایش و استقبال همگان به اثر بخشی این نهاد و گسترش کیفی آن ناشی از توسعهی معارف، علوم و رشد بیوقفه ی تکنولوژی است که این دو بر پیچیدگی و ظرافت جریان آموزش و پرورش افزوده است. بنابراین برای تحقق اهداف تعلیم و تربیت و رشد شخصیت کودکان و نوجوانان باید از خدمات راهنمایی و مشاوره به خوبی استفاده کرد. نقش راهنمایی در آموزش و پرورش افراد به حدی است که عده ای از صاحب نظران آن را به نوعی تعلیم و تربیت گفته اند و بعضی راهنمایی را تسهیل کننده ی جریان تعلیم و تربیت میدانند. [1]

اهداف آموزش و پرورش زمانی تحقق خواهند یافت که برنامه ها و محتوای آموزشی با توجه به نیازها و امکانات دانش آموزان تهیه و اجرا گردند. از طریق « خدمات راهنمایی و مشاوره » می توان تواناییها و نیز محدودیت های دانش آموزان را شناخت و از امکانات موجود حداکثر استفاده را به عمل آورد. مشاور تحصیلی با شناخت دانش آموزان در زمینه های گوناگون می تواند آنان را به رشته های تحصیلی مناسب راهنمایی کند و آنان را در حل مشکلات یاری دهد. گرچه آشنایی معلم با فنون راهنمایی تدریس و عملکرد او را مؤثر و پربار می سازد، ولی معلم به تنهایی نه می تواند و نه فرصت دارد به تمام مسائل و مشکلات روانی و خانوادگی و تحصیلی دانش آموزان رسیدگی کند و برای هر کدام راه حل ارائه دهد. از این رو، مشاور تحصیلی با همکاری معلم و خانواده و مسئولان مدرسه می تواند دانش آموزان را در جهت رفع مشکلات تحصیلی و خانوادگی و روانی و تأمین ثبات عاطفی یاری دهد و نهایتاً نیل به اهداف آموزش و پرورش را ممکن سازد. [2]

پس از صحبت و مشورت با مشاوران مدراس به این نتیجه رسیدیم که: بنا بر تفاوت های زیادی که از جهت استعدادها، تواناییها، نیازها، و ارزشهای شخصی و از سوی دیگر تنوع در مواد درسی و رشته تحصیلی و شغلی که در جامعه وجود دارد، هر مدرسه باید حداقل یک نیروی مشاوره متخصص و ماهر تمام وقت داشته باشد. [6]

یک مورد از وظایف مشاور، تشخیص به موقع مسائل و مشکلات تحصیلی و یا رفتاری دانش آموزان است البته این قبیل فعالیت های مشاوره وقت گیر و محتاج مهارت و تخصص مشاور است و دانش مهارت معلم را می طلبد، اما اگر به درستی صورت بگیرد، هموار کننده راه و مسیر دانش آموز و تسهیل کننده برداشتن گام های موفقیت آمیز او می باشد.

امر مشاوره بدون کمک و همکاری دانش آموزان به سر منزل مقصود نمی رسد، اگر دانش آموزی، ذهنیت پیروی نکردن داشته باشد. ما در مقام تعلیم و تربیت دهندگان او، هیچ کاری نمی توانیم بکنیم. به هر حال، انگیزه های درونی، همه رفتارهای انسانی را هدایت می کند. به عبارتی داشتن نگرش مثبت دانش آموزان به مشاوره، در راستای تحقق اهداف مشاوره مهمترین اصل است و برای برآورده شدن این اعتماد و نگرش مثبت در دانش آموزان باید به چند مورد توجه کرد. از جمله آنها، نظرات و راه کارهای خود را به آنها تحمیل نکنیم بلکه به نظرات و راه حل هایی که ارائه می دهند احترام بگذاریم و بپذیریم، اعتقاد و ارزشهایی که او در نظر دارد را بپذیریم، او را عاملی مهم تر در رشد جامعه بدانیم.

نشتمین کنفرانس ملی علوم انسانی و آموزش و پرورش با محوریت توسعه پایدار

6th National Conference on
Humanities and Education With a focus on sustainable development
www.mpconf.ir

منابع :

- (۱) آقا محمدیان، حمیدرضا. (۱۳۹۲). خصوصیات زیستی - اجتماعی نوجوانان دختر دانش آموز مشهد. فصلنامه مطالعات تربیتی و روان شناسی دانشگاه فردوسی. ۴(۲)، ۱۴۴-۱۲۵.
- (۲) احمدی، سیداحمد. (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر مشاوره و روان‌درمانی. ناشر: دانشگاه اصفهان. ویرایش هشتم. چاپ هفتم.
- (۳) دیویس، تامار. (۱۳۹۳). مشاوره مدرسه: دیدگاه‌ها و کاربردهای حرفه‌ای. ترجمه کیانوش زهراکار و زهرا کهلویی. تهران: انتشارات ویرایش.
- (۴) سینک، کریستوفر. (۱۳۸۸). مشاوره مدرسه در عصر حاضر: نظریه، پژوهش و کاربرد. ترجمه محمدعلی نظری و علی‌اکبر سلیمانیان. تهران: انتشارات علم.
- (۵) شفیق‌آبادی، عبدالله. (۱۳۸۶). راهنمایی و مشاوره تحصیلی و شغلی (مفاهیم و کاربردها). تهران: سمت.
- (۶) فزلی، بروک و براون، شریل (-). مدل برنامه‌های مشاوره مدرسه. ترجمه آتوسا کلانتر هرمزی و عزت‌الله فولادی (در حال آماده‌سازی چاپ).
- (۷) فولادی، عزت‌الله و کلانتر هرمزی، آتوسا. (۱۳۸۸). مشاوره همتایان: چشم‌اندازها، مفاهیم بهداشت روان و مهارت‌های ویژه مشاوران. تهران: انتشارات طلوع دانش.
- (۸) رهنمودهای مشاوره: استانداردهایی برای مشاوران و هسته‌های مشاوره. (۱۳۸۵) تهران: انتشارات طلوع دانش.
- (۹) واکاوی سیر تحول و چالش‌های مشاوره در آموزش و پرورش ایران (۱۳۹۵). فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش‌های مشاوره، جلد ۱۵. شماره ۵۷.
- (۱۰) گیبسون، رابرت و میشل، ماریان. (۱۳۸۶). زمینه مشاوره و راهنمایی. ترجمه باقر ثنایی و همکاران. تهران: انتشارات رشد.
- (۱۱) وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۹۵). آیین‌نامه هدایت تحصیلی دانش‌آموزان (مصوبه جلسه ۹۲۷ تاریخ ۹۴/۱۲/۲۴): شورای عالی آموزش و پرورش.
- (۱۲) وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۹۱). برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسات شماره ۸۵۷ تا ۸۷۲ تاریخ ۹۰/۱۲/۹ تا ۱۳۹۱/۶/۲۸): شورای عالی آموزش و پرورش.

ششمین کنفرانس ملی
علوم انسانی و آموزش و پرورش با محوریت توسعه پایدار

6th National Conference on
Humanities and Education With a focus on sustainable development
www.mpconf.ir

وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). سند تحول بنیادین. شورای عالی آموزش و پرورش.